

HJEMMEFRONT OG SKYTTEGRAV

12 autentiske fortællinger fra Første Verdenskrig

12 fortællinger om " Sønderjyderne og Den Store Krig"

Sønderjylland august 1914

1. Skildring fra Kær og fra Haderslev

Propaganda og heltedyrkelse

2. Drengen Holger Jacobsen om skolegang

Hjemmefronten

3. Karl Hemmersam fortæller om fødevaremangel
4. Postbud Jacob Petersen om at gå med krigspost
5. Breve mellem Fjelstrup og Fronten

Krigsfanger i Sønderjylland

6. Digtet *Ivan fra Odessa*

Militære anlæg

7. Beskrivelse af straffefanger, der bygger Sikringsstilling Nord

Krigens virkelighed

8. Kresten fortæller om slag på Vestfronten
9. Kresten fortæller om forbrødring med fjenden
10. Asmus Andersen om begravelser i felten

Krigens afslutning

11. Johan Jessen om sin rejse hjem ved juletid i 1918

Krigens lange spor

12. Mette Nørgaard og den sorte brudekjole

1. Fortælling – Sønderjylland august 1914

En 14-årig skoledreng Nicolai Due oplevede krigsudbruddet i landsbyen Kær på Als og fortæller herom:

Det var lørdag, en smuk, varm sommerdag, hvor vi om eftermiddagen hyggede os omkring kaffebordet i haven. Far røg den trekvart lange pibe. Pludselig blev stilheden og gemytligheden afbrudt af sirenehyl fra de tyske krigsskibe i Sønderborg, der dengang var flådestation. Samtidig blev der ringet med kirkeklokkerne. Der blev uro, og vi så spørgende på hinanden og sagde: "Hvad er der mon los?" Det fik vi meget hurtigt en forklaring på, da kommuneforstanderen, Peter Jørgensen kom cyklende ind på gårdspladsen og råbte: "Æ kri æ brochen u". Far gik ham i møde og sagde: "Tålle dæ kun i'et, Pete, æ verden gæ da no it ynne lich me dæsam" ...

Vi gik ud på vejen, hvor naboerne fra begge sider stimlede sammen. Der blev snakket og drøftet. Nogle af de unge karle var lige sendt hjem efter tre års militærtjeneste, og andre havde lige været på

session, så de stod først for at blive indkaldt. Der gik heller ikke ret lang tid, inden den første Stellungsbefehl kom. En meget trykket stemning var der blandt os, der var dansksindede; men hos tyskerne var der enorm begejstring.

2. Fortælling – skolegang under Første Verdenskrig

Myndighederne gav ordre til, at skolerne skulle fejre de tyske hæres store sejre med taler, fædrelandsange og skolefri. En skoleelev i 3. klasse fortæller herom:

Af og til var vi med skolen til krigsfilm og så tyskernes "sejrstogt" gennem Belgien; så snart vi marcherede gennem byen, sang vi "Siegreich wollen wir Frankreich schlagen". Og i skolen havde vi en lærerinde, der lærte os at sige "Gott strafe England" – "di kan næmle int sjæl", tilføjede vi i smug. Vi bad også en morgenbøn, hvoraf jeg stadig husker ordene:

*"Siehst du hoch oben, Zeppelin fliegen,
helf uns, helf uns, dass wir siegen".*

Jeg syntes, den bøn var så fin, at jeg foreslog min mor at skifte lidt mellem den og "Jeg er træt og går til ro", men mit forslag blev meget bestemt afvist.

I religionstimen kom jeg engang galt af sted. Læreren fortalte om synden og spurgte så "Hvem har det allerværst her på jorden". "Det har de russiske fanger i Tyskland", svarede jeg. Det var nemlig samtalemotivet i de danske hjem, hvor umenneskeligt de russiske krigsfanger havde det i fangelejrene. Læreren, der var en fornuftig mand, gjorde ikke noget ud af sagen.

Trods propaganda og heltedyrkelse blev krigens ubarmhjertige drama synlig i skolestuen. Herom fortæller en anden elev:

Vor meget tyskorienterede degn kom gang på gang om morgenen og meldte: "Kinder, Kinder, wir haben wieder einen grossen Sieg gewonnen. Wir singen das Deutschland-lied, und ihr bekommt frei." Men en morgen var degnen blevet en hårdt ramt far. Han stod over for os og sagde med en rystende stemme: "Kinder, Kinder, mein Sohn ist gefallen, geht still nach Hause." Vi gik meget stille hjem; over for denne tunge sorg blev vi helt tavse.

3. Fortælling – om fødevaremangel

Karl Hemmersam var 10 år, da krigen brød ud, og hans far blev indkaldt. Som eneforsørger for tre børn kunne hans mor få ekstra tildelinger til mindrebemidlede. Men der skulle ydes en indsats for denne hjælp – også af soldaterhustruer med småbørn.

En betingelse for hjælpen var, at min mor skulle strikke seks par lange grå strømper. Damen, der stod for modtagelsen, var meget striks, og min mor var altid ængstelig for, om alle seks par kunne godkendes. Når det var sket, var vi berettiget til at hente billetter på apoteket, og med de billetter kunne vi gå til slagteren, hvor der onsdag og lørdag morgen kunne hentes en portion, der bestod af ben til at koge og desuden lidt kød, især brusk og sener. Afhentningen først af billetten på apoteket og derpå af kødpakken fra slagteren måtte jeg klare, da min mor skulle passe mine små søskende. Det tog lang tid at stå i kø begge steder, så jeg mødte hver uge for sent i skolen de to dage.

Et andet sted i byen var en såkaldt Freibank. Her kunne man hente kød helt uden rationeringsmærker eller særlige billetter. Men det var kød af selvdøde dyr, og kødet kunne være helt gråt og slimet, når man fik det udleveret. Man skulle selv have avispapir med til indpakning. Ved hjemkomsten skulle kødet vaskes grundigt for at fjerne slim og rester af tryksværte.

4. Fortælling – om at gå med breve fra fronten

Postbud Jacob Petersen var født i 1901 – og det var hans store held. Den sidste årgang, der blev indkaldt i verdenskrigen var årgang 1900, så han slap for at blive feltsoldat som sin far og sine storebrødre. Men naturligvis måtte han tage fat på hjemmefronten, og som 16-årig blev han postombærer. Det var ikke noget hårdt arbejde, selvom han skulle vandre langt omkring med en tung brevtaske, men det kunne være sjæleligt belastende:

Jeg havde mange breve med hver dag, for det var almindeligt, at soldaterne, især de gifte, skrev hjem så vidt muligt hver dag. De måtte nemlig sende et portofrit postkort eller brev hver dag, og i de lange perioder, hvor der ikke foregik kampe, havde de jo tid til at skrive flittigt. Men hvis de blev forflyttet til et andet frontafsnit, eller der kom postspærring på grund af kampe, eller de blev såret og kom på lazaret, kunne der være en pause i brevene på flere uger.

Og så spurgte kvinderne ivrigt og ængsteligt hver dag, når man kom til huset, om der dog ikke var et brev til dem. Det var slemt at skulle skuffe hustruer, børn eller gamle forældre, der higede efter at få et livstegn fra dem, de holdt af. Undertiden kom der et brev retur, som de havde sendt til fronten med soldatens navn streget ud og den lakoniske påskrift *Vermisst*, altså savnet. Det var slemt.

Men allerværst var det dog, når jeg havde et dødsbudskab med i form af et brev i en af de karakteristiske kuverter fra den tyske hær. Det var næsten ikke til at bære at lukke brevtasken op og lægge et sådan brev på køkkenbordet foran en kone. Jeg var ung og kunne ikke altid udholde at være budbringer af så megen elendighed. Undertiden gik jeg med et af disse breve i tasken i flere dage og lagde det først på køkkenbordet en dag, hvor konen var ude i stalden eller haven. For så slap jeg for at se hendes fortvivlelse.

Til gengæld oplevede jeg også glæden over brevene fra fronten, de blev sommetider læst højt for alle, der var til stede. Og mange soldater skrev godt og levende om feltlivet – og de skåned dem derhjemme for de værste ting.

5. Fortælling – breve mellem Fjelstrup og fronten

Der er bevaret tusindvis af sønderjyske soldaterbreve, som er sendt fra fronten til hjemmet. Derimod er breve fra hjemmet til fronten ret sjældne, da soldaterne ikke havde plads til at gemme de breve, de modtog. Men der findes en brevveksling mellem to ægtefæller, Inger og Jørgen Friis fra Fjelstrup, og den fortæller om deres omsorg for hinanden.

17. juli 1916

Min kære Inger

Nu i dag har jeg hørt min dom. Jeg er blevet inddelt i en transport, der skal til Lockstedt. Jeg blev slet ikke urolig, da jeg fik at vide, at vi skulle af sted, for jeg havde ventet det længe. Der er ingen vej udenom. Det skal så være, inden jeg kan komme hjem igen. Og det er mit håb og trøst, at Vorherre nok skal stå mig bi. Lad der så komme, hvad der vil. Når vi kun beder ham om at hjælpe, så skal vi nok holde det ud både du og jeg. Jeg kan forstå på dit brev, at du og Marie Petersen har grædt med hinanden den aften, du var deromme. Ja det er heller ikke let for hende, den stakkelt, hun sidder der med en stor familie og får ingen understøttelse herefter. Hjælp hende så godt, som du kan, kære Inger, for det er der også velsignelse ved.

20. juli 1916

Min egen kære Jørgen

Nu er alle tre børn kommet i seng, og der er helt stille derinde. De sover nok, og så synes jeg, jeg kan ikke andet end at sætte mig til at skrive til dig. Jeg kan altid sende brevet, når jeg får din nye adresse. Det har været en sørgelig dag for os begge, en af dem vi husker længe. Alle mine tanker er hos dig ...

Når du er kommet lidt i ro, vil du så ikke i dine breve fortælle, hvordan det ser ud, der hvor du er, og hvordan dagene går. Fortæl blot alting. Jeg vil gerne i tankerne dele både ondt og godt med dig. Og jeg kan godt tåle at høre det, selv om det ikke er godt. Du ved jo, at jeg er stærk. Nu slutter jeg her.

Blot du da må få dette brev snart, du trænger til at høre fra os. Din egen Inger.

6. Fortælling – Ivan fra Odessa

Mellem de russiske krigsfanger og sønderjyderne var oftest et godt forhold. Alligevel forsøgte mange russere at flygte efter november-revolutionen i 1918. De længtes hjem og var urolige for deres kære. Nogle af dem blev skudt under flugtforsøget. Den alsiske dialektdigter Martin N. Hansen har skrevet om Ivan, der var krigsfange i Notmark på Als.

*Ivan, Ivan Abonasjoff! Jo, ham hovser æ så godt.
Ja, den Stakkel, da han flygted, kam e Vagt, og han bløv skådt.
Han var hielt nenn fro Odessa, høer' ålde fro sit Hjem –
hans "Madame" og hans "Malinka", mon di no mod dem var slemm'?*

*Kun om dem hans Tanke kredse, viist mæ, te hans Bøen var smo –
te han græd den stoer Russe, kunn æ somtid godt forsto.
Ivan, ja han gik jo åltid rulet om og var så mild.
Somtid bløv han, men kun sjældent, hielt forfærdle gall og vild.*

*Miest med Tegn vi snakked' sammel, åltid so han: Danskı gut!
og hver Dav han kam og spur' mæ om Germany var kaput?
Men Germany det var stærke', end vi tænt – og det var streng,
Han holdt ud i novve Aar, men det bløv ham dog for læng'.*

*Fremmed Folk di glemmes haste. Ivan han er snart forglemt.
Til å knytt hans Minde faste hærr æ da min vis' bestemt.
I e Kri da læn'd dæ mænne hjem til dem, di ålde såv.
Mænne vente no forgæves ædde dem, som di holdt åv.*

7. Fortælling – Straffefanger bygger Sikringsstillingen

Det tyske befæstningsanlæg Skringsstilling Nord tværs over Sønderjylland blev opført af tyske straffefanger. Det var soldater, der havde lavet lydighedsnægtelse eller forsøgt at desertere. De havde det langt hårdere end de allierede soldater, der var krigsfanger. De barske vilkår for straffefangerne vakte stor medfølelse blandt sønderjyderne. Chresten Gaarde fra Gasse ved Skærbæk fortæller her om en straffelejre nær hans hjem.

Straffefangernes kost var elendig. Den bestod af roer, kartofler og hvidkål. På en gård syd for lejren havde de proviantdepot. Her hældtes de kartofler, der kom med lastbil til lejren, ned oven i dem, der allerede lå der, så hele dyngen gik i forrådnelse. Hver dag kom der en trop fanger over for at sortere de ringeste fra, og dem tog de med tilbage til lejren med det resultat, at de faktisk ikke fik andet at spise end hel- og halvradne kartofler.

I proviantdepotet stod der nogle store tønder med skåret hvidkål i en lage. Man kunne se store, hvide maddiker kravle rundt på kålen. Men når de udhungrede fanger gik forbi, snuppede de tit en håndfuld kål og proppede den i munden med maddiker og det hele. Så sultne var de ... Lejren var omgivet af et højt pigtrådshegn, og der gik masser af vagter. Men alligevel skete det af og til, at der var en, der stak af. Hver morgen kunne vi høre, at der var appel inde i lejren, og derefter marcherede de ud. Det var et

sørgeligt syn at se. Sultne og udhungrede traskede de af i kolonner til deres arbejdspladser. Somme tider slæbte de med store ruller pigtråd, som de bar på lange stokke eller jernbaneskiner lagt over skuldrene.

Nogle af disse fanger var en tid beskæftiget med at foretage pigtrådsspærring omtrent ud for vore vinduer. Det var vinter, strid blæst og meget koldt. Mor syntes, at de hårdt prøvede mennesker skulle have lidt varmt at drikke, så hun kogte et par gange om dagen en stor kedel rugkaffe. Efter en stiltiende aftale med fangevogteren kom de formiddag og eftermiddag enkeltvis for at få en varm kaffetår. Det foregik ved vaskerumsdøren; officielt var de aftrådt på naturens vegne. Det gik også meget godt i nogle dage; men en dag dukkede der en befalingsmand op, én med et par ekstra snore på ærmet, og trafikken med kaffeservering blev opdaget. Mor blev indberettet og måtte møde op i Amtsgericht i Toftlund. Resultatet af retsmødet blev, at mor fik en advarsel, men hun havde det indtryk, at dommeren havde stor forståelse for hendes handling.

8. fortælling – Et slag på Vestfronten i 1915

Kresten Andresen fra Ullerup blev indkaldt i august 1914 og kom til Vestfronten. Han skrev flere gange om ugen til sine forældre og fortalte om krigens gang.

Kære forældre

Før jeg begynder på dette brev, vil jeg sige, at jeg er ved helt sind og skind. Jeg har været med i et større slag ved Soissons; over halvdelen af vores bataljon er væk, men jeg sidder her endnu. Hvad jeg har oplevet i disse fem døgn kunne fylde bøger. Den 8. blev vi alarmeret og ført til et nyt sted, hvor vi besatte en skyttegrav, som franskmændene havde stormet flere gange uden held. Ligene fra disse kampe lå endnu omkring i mængder, endog i selve skyttegraven, som var fuldstændig skudt i grus, så der ikke var et eneste skydeskår tilbage. Ved dag gry stormede 4. kompagni stillingen og tog den.

Så begyndte spillet. Nu kom der artilleriild. Oppe på et bakkedrag til venstre stod et batteri og gav os det skæreste flankefyr. De sprang i hundredvis omkring os, og vi lå på knæene, tæt pakkede, nede i bunden af graven. Det varede heller ikke længe, så begyndte de sårede at løbe hen over os til forbindingspladsen, og værre og værre blev det. En granatsplint susede lige forbi mit øre og huggede ned mellem mine fingre. Og sådan blev det ved fra om morgenen kl. 7 til kl. 5 om eftermiddagen. Og til tider var det sådan, at der kom en- to- tre granater i sekundet. Jord og sten og splinter fløj ind over os, undertiden hele stykker af brystværnet, så jeg var helt dækket med jord. Så Gudskelov stormede vore jægere batteriet, og vi fik ro. Vi strakte de kuldestivnede knæ, der omtrent havde ligget i samme stilling i 10 timer

Men pludselig, inden vi vidste af det, gik stormen løs til højre for os. Det blev et frygteligt knitter-knatter, et kompagni sprang op af graven og stormede frem under hurra. Hist og her segnede én, andre let sårede løb tilbage ... Da pludseligt lød kommandoen: "1. Kompagni auf! Marsch! Marsch!!" Og så gik det løs med bajonetten – hen over de døde, der endnu lå der siden sidst – ned i de dybe granatgrave, og så op igen og fremad, fremad!

Franskmanden rykkede ud af den første grav; jeg ville springe hen over den, men gled, faldt ned i den og kunne ikke komme op. Så gik jeg dernede og så i alle dækningerne, hvor der sad franskmænd i sne-sevis og råbte "Pardon!" Vi besatte deres grav, og nu begyndte en skrækkelig tid for os. I de fem døgn har jeg været i frit rum uden at have andet end min mantel. Feltkøkkenet kunne ikke komme ud til os, og vand var der ikke at få.

Ak, I gør jer ingen forestilling om, hvor forfærdelig en slagmark er, og jeg ville helst glemme de indtryk, end skønt til sidst var man så sløv, at man ikke ænsede det.

Jeg er så ked, så ked af at have oplevet dette. I véd vel nok hvorfor.

9. Fortælling – fraternisering med fjenden

I julen 1914 blev skyttegravene pyntet, der blev sat stearinlys op og sunget julesange. Nogle steder mødtes soldaterne i ingenmandsland mellem de to fronter for at ønske hinanden god jul. Denne adfærd var angstprovokerende for generalerne og hele krigssystemet. Der blev iværksat en massiv propaganda med at fremstille fjenderne som umenneskelige. Men spontan forbrødring mellem soldaterne fandt alligevel sted en gang imellem. Musketer Kresten Andresen fortæller herom fra Vestfronten i 1915:

Her hersker et endog meget venskabeligt forhold mellem de to skyttegrave. En morgen kom der en kæmpemæssig fransk alpejæger op af graven og råbte over til den tyske skyttegrav:

”Er der ingen af Jer, der er gift? Eller er I unge alle sammen?”. Vi svarede tilbage: ”Jo de fleste af os har kone og børn”. ”Jamen, hvorfor skal vi så ligge her og skyde på hinanden?” råbte han over til os.

Siden den dag kan man tælle de skud, der falder herude. Om morgenen, når der er tåget vejr, besøger soldaterne hinanden, de tyske bringer tobak og cigaretter med, og de får fransk hvedebrød med tilbage. Det hænder også, at de besøger hinanden i dækningerne. En morgen gik det endda så vidt, at pionererne, som trak pigtråd og kom til at mangle noget tråd, gik over til franskmændene og lånte et par ruller, som de så bragte tilbage næste morgen.

10. Fortælling – begravelser ved fronten

Når en soldat var faldet, fik hans familie tilsendt en prægtigt billede af en usåret soldat, der lå på jorden i sin velpressede, feltgrå uniform og synes at være sovende stille og roligt ind i døden. En Guds engel bøjer sig over ham og lægger en laurbærkvist på hans bryst.

Døden ved fronten var dog hverken smuk eller hæderfuld. Den var derimod ofte så beskidt og grusom, at de færreste soldater kunne få sig selv til at beskrive den i breve til dem der hjemme. Men menig Andreas Asmussen har i 1921 udgivet sine dagbogsoptegninger fra verdenskrigen. Heri giver han en ubesmykket skildring af begravelser:

De, der faldt af vore egne, blev alle begravet på feltkirkegården så hurtigt som muligt, men der lå i øvrigt en mængde lig både af franske, engelske og tyske soldater fra tidligere kampe, og disse var ikke blevet begravet. Dem, der lå os i vejen, kastede vi til side, og de lugtede, så vi ikke kunne være i nærheden af dem. Det blev brugt som en vilkårlig straf, at synderen blev sat til at begrave disse stinkende lig, og den 20. maj var vi fem mand sat til at begrave alle de lig, der lå ved vort batteri, fordi vi havde været for langsomme i vendingen ved skydningen den foregående dag. Begravelsen foregik på den måde, at vi huggede en hakke i frakken på de døde og slæbte dem hen til et granathul, hvor ligene blev kastet, indtil hullet var fyldt, og så blev graven dækket med et par tommer jord; om der så stak en arm eller et ben op, gjorde ikke noget, og i løbet af 20 minutter var 35 lig begravet.

11. Fortælling – krigens afslutning og rejsen hjem

Johannes Jensen fra Aabenraa-egnen har fortalt om, hvordan han oplevede fredsbudskabet ved fronten og om sin månedslange hjemrejse fra Frankrig.

Klokken ni om formiddagen den 11. november marcherede vi af sted til et nyt kvarter. Undervejs mødte vi en ordonnansofficer fra bataljonen, der kom galopperende og råbte til os ”Friede, Friede”. Efter at have konfereret med kompagnichefen kom kommandoen: ”Kerht um, marsch zurück in die alten Quartiere!” Først stod vi bomstille, men så brød jubelen løs. Nogle knaldede geværene i vejen, andre hev det ind over hegnet. På en mark ved siden af vejen var en pige i færd med at tage roer op. Hun blev fluks hentet, og vi opførte runddans omkring hende. Hun var mindst lige så glad som vi.

Næste dag ved middagstid begyndte så tilbagemarchen, og den kom til at vare over en måned ... Der var der stor utilfredshed med de lange marcher, og man lovede os, at så snart vi kom over Rhinen, skulle vi kunne blive kørt i tog, og det glædede vi os til. Loven er ærlig, men holden besværlig, og enden blev også, at vi måtte gå. Det blev til en lang tur tværs gennem Tyskland helt til Kassel, hvor det lykkedes for min ven Hans Hansen fra Skovbøl og mig at trænge os ind i det første tog, der gik nordpå til Hamborg. Så – nu var vi på den rigtige side af tilværelsen, for nu var vi på vej hjem.

Togene var kolde, vinduerne i stykker, og vi frøs som små hunde, men trods alt humøret var højt. Fire gange havde vi fejret jul i felten; når vi denne gang kom hjem, kunne vi blive der og skulle ikke tilbage igen. Det gik langsomt, både den 22. og 23., og endelig den 24. kl. 21, altså juleaften, nåede vi Flensborg. Vi fandt så ud af, at vi kunne komme fra Flensborg til Sønderborg. Det gjorde vi og stod af i Tørsbøl, hvorfra vi gik til Hans' hjem i Skovbøl og ankom kl. 24 julenat. Hans' forældre var gået i seng, da de ikke ventede os mere den dag. Hans mor stillede lidt efter med grønlangkål og flæsk. Mæt og veltilpas sov jeg dér den nat.

Juledagsmorgen tog jeg med "æ Kleinbahn" til Aabenraa og gik så til mit hjem i Stollig. Her stod min mor og søster på trappen for at gå i kirke, men nu blev de hjemme. Så var da den krig forbi.

12. Fortælling – den sorte brudekjole

Den sorte brudekjole fortæller om krigens lange skygger. Den har tilhørt Mette, der i 1911 blev gift med landmand Hans Nørregård fra Korup i Ravsted sogn. De fik to sønner, den yngste, blev født i foråret 1914 nogle måneder før, hans far blev indkaldt som tysk soldat. Hans blev sendt til Østfronten og faldt i Rusland i 1915.

Mette sad nu alene tilbage på gården med sine to småbørn. Hun klarede sig gennem de svære krigsår, men sorgen og savnet kom hun sig aldrig sig over. Derfor var det naturligt for hende at bære sorg, altid at gå i sort tøj, og det holdt hun ved resten af sit liv både til hverdag og til fest.

Til pænt brug brugte Mette altid sin sorte brudekjole. Det måtte hun undertiden høre skoser for fra folk uden for familien, men det generede hende ikke. Ved brylluppet havde hun lovet at være sin ægtemand tro hele sit liv, og det løfte holdt hun. Brudekjolen var med til at fastholde mindet om de tre lykkelige år, før verdenskrigen ødelagde så meget. I 1976 markerede hun sit krondiamantbryllup, 65-års-dagen for sin vielse. Hun gik op på kirkegården i Ravsted og lagde en buket ved mindesmærket for Første Verdenskrig med navne på alle sognets faldne. Da Hans var begravet i Rusland, var det kun her, hun kunne lægge blomster til ham. Under den sorte frakke bar hun sin brudekjole, og hun blev fotograferet ved stenen, hvor hendes mands navn var indhugget.

Det var Mettes ønske at blive begravet i den sorte brudekjole, "så Hans kan kende mig, når vi mødes", sagde hun jævnlige. For hun var helt sikker på et gensyn, men det bekymrede hende, at Hans ville være lige så ung, som da han døde, mens hun selv var blevet en gammel kone. Derfor ville hun have sin brudekjole på, når de skulle mødes i Himmelen. Men Mette døde på plejehjem, og der kom en bedemand og klarede det praktiske. Og han havde ikke hørt om det med brudekjolen. Den blev hængende i skabet. Det var jo en forfærdelig forglemmelse.

Men nu er brudekjolen givet til Sønderborg Slot, så den kan fortælle om Mettes kærlighed, hendes faste Gudstro og forvisning om et gensyn med Hans i Himmelen.